
MATEIAȘ (JUDEȚUL BRAȘOV), GENEZA UNUI MONUMENT AL EROILOR DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Cristina Tănase

În vara anului 2014 s-au împlinit 100 de ani de la izbucnirea Primului Război Mondial, iar în luna septembrie, 95 de ani de la înființarea Societății „Mormintele eroilor căzuți în război”. În ceea ce privește Societatea amintită, fondată sub înaltul patronaj al Reginei Maria, considerăm necesară o radiografiere scurtă a istoricului comemorării eroilor căzuți pe fronturile „Marelui Război”¹, argumentul principal fiind modificarea repetată a denumirii acesteia, pe tot parcursul perioadei interbelice.

În baza Legii nr. 502 din 27 februarie 1919 Ministerul de Război emite un ordin în urma căruia toate osemintele celor ce și-au dat viața pentru țară să fie strânse în cimitire militare. Fiecare așezare trebuia să-și mobilizeze întreaga suflare, oamenii să meargă la mormintele acelea ad-hoc, de pe raza localității respective, să dezgroape rămășițele pământești și, cu preoții în frunte, să fie îngropate în perimetre bine stabilite din satul sau orașul unde aceștia s-au jertfit. Câteva luni mai târziu, la 20 septembrie 1919, prin Decretul-Lege nr. 4106 ia ființă Societatea „Mormintele eroilor căzuți în război”. Începând cu anul 1927 opera acesteia a fost continuată de Societatea „Cultul Eroilor”, care a acționat în baza „Legii asupra regimului mormintelor de război din România”, publicată în Monitorul Oficial din 2 iunie 1927. Conform statutului și instrucțiunilor privitoare la lucrările comemorative, aceasta a avizat construirea de monumente, edificii, cimitire, etc., pentru comemorarea eroilor „căzuți în război sau glorificarea eroismului românesc pretutindeni și în toate timpurile”². Edificiile comemorative puteau fi realizate atât de către comitetele statutare ale Societății „Cultul Eroilor”, cât și de grupuri de inițiativă particulară, constituite conform legislației în vigoare. Începând cu anul 1940, societatea

se reorganizează sub o nouă denumire, „Așezământul național Regina Maria pentru cultul eroilor”³. Conform Statutului, scopul asociației era „identificarea și ocrotirea mormintelor ostașilor căzuți în timpul și din cauza războiului, situate pe teritoriul român; identificarea și ocrotirea edificiilor sau a oricărui altfel de construcții sau lucrări, care se vor fi înfăptuit și se vor înfăptui pentru comemorarea celor căzuți sau a unor fapte în legătură cu glorificarea eroismului românesc din toate timpurile; îngrijirea, înfrumusețarea și păstrarea tuturor mormintelor de război situate pe teritoriul român; executarea sau contribuția la executarea de monumente, plăci comemorative cât și orice lucrări artistice în țară și străinătate, menite a eterniza memoria celor căzuți pentru înălțarea și întregirea neamului; comemorarea „Zilei Eroilor”, care se va face în fiecare an la ziua „Înălțării Domnului”⁴ etc. În temeiul acestor acte legislative pe tot cuprinsul României Mari se vor construi edificii comemorative, sub egida Comitetului Central al Societății cu sediul la București. Aceste acțiuni, de recuperare a memoriei celor jertfiți pentru patrie și plasare a lor în panteonul eroilor neamului, au reprezentat funcția cea mai importantă a monumentelor și cimitirelor militare și civile (Negustor 2009, 125).

Studiul de față prezintă împrejurările și ansamblul de fapte și elemente care au concurat la edificarea monumentului eroilor din localitatea Mateiaș, căzuți pe front între anii 1914-1918 și se bazează pe un fond documentar, format din 27 de procese-verbale, scrisori, dări de seamă, acte financiare, afișe, schițe, păstrate vreme de peste șapte decenii de către comunitatea locală, prin grija specială a învățătorului Ioan Iosif.

¹ Apelativil pe care Primul Război Mondial l-a primit în istoriografie.

² Instrucțiuni privitoare la realizarea lucrărilor comemorative: monumente și cimitire de eroi.

³ În anul 1948, prin Decretul nr. 48 publicat în Monitorul Oficial nr. 124/31 mai 1948, „Așezământul național Regina Maria pentru cultul eroilor” s-a desființat, întregul său patrimoniu trecând la Ministerul Apărării Naționale.

⁴ Aceasta a fost decretată sărbătoare națională.

Primul Război Mondial „a umplut de jale satul Mateiaș” (Iosif 1974). La decretarea mobilizării, în anul 1914, 178 de bărbați între 18 și 50 de ani „au fost răspândiți pe fronturile din Polonia, Rusia, Serbia, Italia” (Iosif 1974). 39 au căzut la datorie, nouă s-au întors mutilați, 33 răniți, iar 38 de copii au rămas orfani (Pășescu, Stratanov, Leancu 2001, 290). În perioada respectivă satul Mateiaș aparținea comitatului Târnava Mare și era situat în extremitatea estică a acestei unități administrative⁵. Între cele două războaie mondiale așezarea avea 634 de locuitori⁶, mare parte dintre aceștia migrând la București, în primii ani de după încheierea primei conflagrații mondiale. Acest fenomen a luat amploare în întreaga Transilvanie și a fost reprezentat, în marea sa majoritate, de populație tânără, necalificată, aflată în căutarea unui loc de muncă. În ceea ce privește Mateiașul, această mișcare de populație va avea drept consecință apariția la București a unei comunități importante numeric, care va funcționa la nivel asociativ în cadrul „Uniunii Ardelenilor din Capitală”. Referitor la construirea monumentului eroilor atât comunitatea mateieșenilor stabiliți la București cât și cei rămași acasă au înființat câte o Asociație a „Cultului Eroilor”, ambele unindu-și eforturile pentru strângerea de fonduri necesare proiectului propus. Inițiativa revine comitetului din Mateiaș, format din preotul Septimiu Brotea, învățătorul Ioan Iosif și „membrii de încredere” Victor Boțoman și Ștefan Sârbu. Conform procesului-verbal din 14 noiembrie 1937, Societatea „Cultul Eroilor” Mateiaș întrunea încă de la înființare 80 de membri cotizanți⁷, la care se adăugau „34 de frați ai noștri, români mateieșeni, aflați pe la diferite servicii în București, subscriind fiecare suma de 40 de lei cotizație lunară”. Conform statutului, aceștia aveau datoria de a plăti lunar cotizația și de a „executa eventualele prestații”. Comitetul, în care membri de drept erau preotul, învățătorul, primarul și comandantul subcentrului P.P., alege din componența sa președintele, secretarul, casierul și doi cenזורi. Comitetul Central București, forul principal al Societății „Cultul Eroilor”, aprobă constituirea Societății „Cultul Eroilor” din Mateiaș, punându-i totodată la dispoziție baza le-

gislativă, *Instrucțiunile referitoare la realizarea lucrărilor comemorative* și o broșură conținând proiecte de cruci, troițe și monumente. „Locuitorii comunei aflători în București” își înființează propria filială, înregistrată la Primăria Sectorului I Galben, iar secretarul acesteia devine persoana de legătură între organizația din Mateiaș și filiala din capitală. Pentru realizarea scopului propus, Comitetul de la București distribuie apelul „Frați mateeșani”, îndemnând membrii ambelor comunități să se înscrie în număr cât mai mare în cadrul asociației. Periodic, situația financiară a filialei este transmisă comitetului din Mateiaș, care centralizează sumele încasate din cotizațiile lunare și din donații. Conform *Instrucțiunilor privitoare la realizarea lucrărilor comemorative*, nici un proiect nu poate fi început dacă nu sunt asigurate integral sumele necesare realizării construcției, comanditarului fiindu-i interzise contractarea lucrărilor de construcție fără a avea fondurile necesare și datoriile bănești de orice fel. În actele financiare trebuiau prevăzute inclusiv sumele aferente întreținerii lucrării comemorative, creându-se un fond special destinat acestei operațiuni. Trebuie precizat faptul că Societatea „Cultul Eroilor” înceta să mai acorde susținere morală și materială comitetelor din țară care nu se conformau acestor instrucțiuni. În consecință, cele două comitete⁸ organizează periodic colecte, sumele rezultate fiind depuse la C.E.C. „Pentru ca fapta celor ce vor înțelege să ne dea sprijinul să rămână pentru totdeauna de exemplu, adunarea hotărăște a se procura un registru din hârtia cea mai fină, unde să fie trecuți cu numele toți membri societății și sumele cu care au contribuit sau le-au colectat de la persoane străine”⁹. Din documentele privind tabloul financiar, întocmite periodic, rezultă o serie de aspecte referitoare la proveniența sumelor încasate și la persoanele și organizațiile participante. Există numeroase cazuri când membri cotizanți se regăsesc constant și pe listele de donații, contribuind cu sume importante de la demararea proiectului și până la finalizarea acestuia (anii 1936-1939). Totodată, se disting două categorii de plătitori: direcți și indirecti. Din prima categorie fac parte persoanele fizice și organizațiile, iar în cea de-a doua colectanții, puțini la număr, dar care aduceau în conturile societății sume importante, cuprinse

⁵ Astăzi localitatea se găsește pe malul stâng al Oltului, în partea NNE a județului Brașov.

⁶ Conform Recensământului din anul 1930.

⁷ Cotizațiile lunare erau de 20, 30 și 40 de lei, în cazul Corporației școlare înregistrându-se valoarea de 60 de lei.

⁸ Societatea „Cultul Eroilor” din Mateiaș și filiala acesteia din București.

⁹ Proces-verbal din 14 noiembrie 1937.

între 700 și 1750 de lei, de la persoane fizice și juridice pe care le convingeau să susțină construirea monumentului din Mateiaș. Un caz aparte îl reprezintă firma „Ing. N. I. Nicolau & Comp.” din București. La solicitarea salariatului, Gheorghe Mitrofan, „omul Dvs. de serviciu, care îndeplinindu-și o datorie de conștiință apelează la D-nii Directori și Funcționari să contribuie cu cât cred la o frumoasă realizare românească într-un colț ardelenesc, care a fost și va rămâne românesc”¹⁰, inginerul N.I. Nicolau, mama acestuia și alți 27 de angajați donează suma de 2400 de lei. În actele casieriei sunt înregistrate sume importante provenite de la trei organizații care își desfășurau activitatea în Mateiaș, *Cooperativa școlară, Comitetul comunal și Tinerimea română*, prima dintre acestea având dublă calitate, de cotizant și filantrop. Comitetul Asociației „Cultul Eroilor” din Mateiaș și cel al filialei din București fac apel la membri cotizanți și la familiile acestora pentru organizarea unor evenimente de anvergură (baluri, reprezentații teatrale) care să atragă sume importante în conturile proiectului. Cu ocazia Zilei Eroilor, serbată în anul 1938, la Mateiaș a fost prezentată prima *Dare de seamă* conținând realizările comune ale membrilor celor două societăți. În fața adunării generale se prezintă situația financiară, caracterizată ca fiind peste așteptări. Totalul general se ridică la valoarea de 56.531 lei, din care 43.441 existenți în cont, iar 13.090 urmau a se încasa de la cotizanții restanțieri. Sumele proveneau din donații, colecte, cotizații și „din producția teatrală din iarnă”¹¹, în urma căreia mateieșenii obțin suma de 3891 lei¹². Cu același prilej comitetul prezintă informații legate de costurile monumentelor ridicate deja în localitățile învecinate (Cața – peste 100.000 lei, Drăușeni – 85.000 lei, Ungra – 65.000 lei) și promite întocmirea planului lucrării ce urma a fi contractată prin licitație publică. Se aduce în discuție neîncrederea care planează în continuare asupra realizării proiectului, sentiment manifestat de o parte a localnicilor „neînțelegători sau de rea-credință”¹³. În ședința desfășurată la 14 august 1938 comitetul din Mateiaș face primele demersuri pentru începerea lucrărilor. Din broșura „Troite și monumente” alege modelul de proiect

¹⁰ Cerere adresată firmei „Nicolau & Comp.” de către salariatul Gheorghe Mitrofan, p. 1

¹¹ Expunere la Ziua Eroilor din 1938, p. 3.

¹² Expunere la Ziua Eroilor din 1938, p. 3.

¹³ Expunere la Ziua Eroilor din 1938, p. 3.

Foto 1. Afiș de bal.

și încredințează comitetului din București sarcina de a achiziționa vulturul și plăcile de bronz¹⁴. Monumentul din piatră urma să fie o combinație a două modele și trebuia să aibă 4 m înălțime, un postament format din trei rânduri și o placă de marmură cu cruce.

Între cele două comitete se poartă o corespondență susținută, cel din capitală fiind desemnat să obțină aprobările și detaliile proiectului de la instituțiile de drept din București¹⁵. Deosebit de activă și cu posibilități financiare mai mari, filiala bucureșteană organizează la începutul anului 1939 două baluri. Pentru a obține autorizațiile necesare solicită Primăriei Mateiaș împuternicire oficială de strângere de fonduri pentru monument. Primul „Mare Bal Ardelenesc” se organizează la *Saloanele Tomis*, sub egida *Uniunii Ardelenilor din Capitală*, în ziua de Sfântul Ion,

¹⁴ Proces-verbal din 14 august 1938.

¹⁵ Proiectele de monumente erau aprobate de Comitetul Central al Societății „Cultul Eroilor” București. Începând din ianuarie 1939 această atribuție va intra în competența Direcției Monumentelor Publice din cadrul Ministerului Cultelor și Artelor.

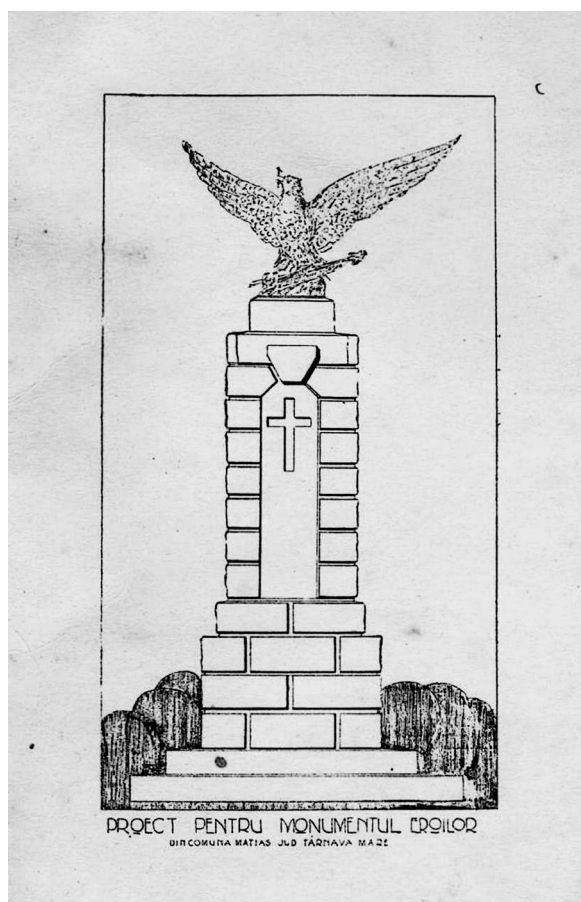

Foto 2. Proiectul de monument.

fiind invitați „toți bunii români să dea concursul pentru acest act patriotic”¹⁶. Al doilea, la „Lăsatul secului de Paști”, se desfășoară în str. Luterană, la *Saloanele Richter*. Cei peste 600 de participanți¹⁷ au petrecut cu muzică ardelenescă și orchestră de dansuri moderne, iar la ora 1 din noapte au ales regina balului (foto nr. 1). Potrivit bilanțului, acest ultim bal a adus în contul Societății „Cultul Eroilor” din Mateiaș un venit net de 8642 de lei, încasările fiind „mult mai mari decât la balul din rândul trecut”¹⁸.

În primăvara anului 1939 se trece la realizarea etapizată a construcției. Victor Brotea din Mateiaș este plătit cu 1000 lei pentru piatra cioplită în jurul monumentului. Soțul, înalt de 4,5 m și împrejmuirea acestuia, ambele din granit, sunt realizate de Întreprinderea de pietre „Eduard Schnabl” din Deva, lucrări care se ridică la valoarea de

78.000 lei. Placa, din marmură albă de Carrara, șlefuită și gravată cu litere aurite, a fost executată de către firma „B. Reder” din București și a costat 6868 lei, la care s-au adăugat 540 lei pentru ambalare și transport. Pentru vulturul de pe soclu s-a purtat o corespondență îndelungată între comitetul din Mateiaș și cel din București, ultimul fiind desemnat cu achiziționarea obiectului de la sediul central al Societății „Cultul Eroilor”. Piesa aleasă inițial avea „atitudine de măreție”¹⁹, (foto nr. 2) model fiindu-i acvila cruciată de pe stema României regale. Însă, la lansarea comenzii stocul era deja epuizat „și nici o turnătorie particulară nu mai are drept să toarne alți vulturi fără aprobare... Mărimea e conform planului dar forma nu... Am vrut să-l luăm așa... dar ne-a cerut 17.000 lei pe el. Noi am căutat pe toate căile să obținem o reducere dar până azi nu am putut obține nimic”²⁰. În final s-a achiziționat „singurul model de vultur”²¹ deținut la acel moment de Societatea „Cultul Eroilor” din București, pentru care s-au plătit 10.000 de lei. Acest model era reprezentat zburând și ținând în gheare steagul românesc interbelic (foto nr. 3). Cu prilejul Zilei Eroilor din anul 1939 comitetul din Mateiaș prezintă *Darea de seamă asupra sumelor totale cheltuite pentru monument*, acestea ridicându-se la valoarea de 94.868 lei. Documentul menționează numai plățile efectuate pentru „soclu, grilajul din granit, vultur și placa de marmură”, fără a fi luate în calcul cheltuielile de ambalaj, transport, corespondență, deplasări etc.

Înălțat în centrul localității, la mijlocul anului 1939, de către obștea satului, monumentul este construit din granit și se compune din piedestalul cubic, deasupra căruia se înalță soclul paralelipipedic, în patru trepte. La partea superioară a complexului este acvila, în poziție de zbor, ținând în gheare un steag. Împrejmuirea, realizată din piatră, este alcătuită din arcade cu baluștri intermediari. Pe latura nordică a acesteia este intrarea, alcătuită dintr-o porțiță din bare de fier îmbinate cu nituri. Pe placa de marmură, fixată pe latura nordică a soclului, sunt gravate inscripția „În amintirea eroilor din Mateiaș”, o cruce, anii „1914” și „1918” și lista cu numele eroilor mateieșeni:

¹⁶ Textul se regăsește pe afișul balului din 7 ianuarie 1939.

¹⁷ Conform borderoului au fost vândute 595 de bilete.

¹⁸ Scrisoare, datată 25 februarie 1939, trimisă de Filiala București comitetului Societății „Cultul Eroilor” Mateiaș.

¹⁹ Scrisoare, datată 17 aprilie 1939, trimisă de Filiala București comitetului Societății „Cultul Eroilor” Mateiaș.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

SBLT. BROTEA ROM.
PLOT. ȘERBAN ION
SERG. SÂRBU GRIGORE
” ȘERBAN NICOLAE
CAP. SĂBĂU GHEORGHE
FR. BLAGA GHEORGHE
” BOȚOMAN NICOLAE
” LEANCU TEOFIL
SOLD. BROTEA GHERASIM
” BROTEA IOSIF
” BROTEA TEOFIL
” BUTA GHEORGHE
” BUTA NICOLAE
” DUMITRU SILVESTRU
” DUMITRU VICTOR
” GURGUI NICOLAE
” LEANCU CONST.
” LEANCU GHEORGHE
” LEANCU IACOB
” LEOCĂ IACOB
” MACHIDON ION
” MOGA ION
” MUCEA G. GHEORGHE
” MUCEA I. GHEORGHE
” OLARIU ION ȘI PETRI ION
” POPA GHEORGHE
” SÂRBU G. GHEORGHE
” SÂRBU I. GHEORGHE
” SOREA NICOLAE
” SURDILĂ ION
” SURDILĂ NICOLAE
” ȘTEFAN ION
” VĂTAVU MOISE
” CECLEA DUMITRU
” DRĂGAN NICOLAE
” MARAVELA GHEORGHE”

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial alți 12 locuitori ai satului și-au pierdut viața pe front. Numele acestora, gravate cu litere aurite, sunt inscripționate pe o a doua placă de marmură, după cum urmează:

1944 - 1945

SERG. MUCEA GHEORGHE
CAP. CECLEA GHEORGHE
” POPA GHEORGHE
” VĂTAVU ZAHARIE
FRT. SOREA DUMITRU
” SOREA GHEORGHE
FRT. SOREA ȘTEFAN
SOLD. BUNICA ION

Foto 3. Monumentul astăzi.

” LEANCU ION
” MARAVELA GHEORGHE
” MUCEA GHEORGHE
” SÂRBU GHEORGHE

Piedestalul monumentului este împrejmuit cu un strat de pământ, lat de cca 1 m, unde, până în anii 90 se sădeau flori multicolore. La Ziua Eroilor și cu alte prilejuri la monument au loc festivități, se țin slujbe de pomenire și se depun buchete de flori pentru cinstirea memoriei eroilor ale căror nume sunt săpate pe plăcile de marmură.

Pornit din inițiativă particulară, monumentul eroilor de la Mateiaș, județul Brașov, a prins contur în anul 1936 și a fost edificat trei ani mai târziu, de către Societatea „Cultul Eroilor” din Mateiaș și de către filiala acesteia din București. Simbol al jertfei colective (Mihalache 2007) a comunității mateieșene, edificiul a reprezentat imaginea sacrificiului făcut de cei 37 de eroi pe fronturile Primului Război Mondial. Documentele originale, inedite, păstrate mai bine de șapte decenii, evidențiază implicarea la nivel de comunitate și ansamblul de acțiuni care au concurat la înălțarea edificiului eroilor mateieșeni.

Bibliografie

Iosif 1974: I. Iosif, Monografia satului Mateiaș, manuscris.

Mihalache 2007: A. Mihalache, Mănuși albe, mănuși negre. Cultul eroilor în vremea Dinastiei Hohenzollern (Cluj Napoca: Ed. Limes 2007).

Negustor 2009: Gh. Negustor, Cultul morților, cultul eroilor? Sacralitatea și laicizarea morții în timpul Primului Război Mondial. In: Eroii și morminte, vol. II (Buzău: Ed. Alfa MDN 2009).

Pășescu, Stratanov, Leancu 2001: Gh. Pășescu, D. Stratanov, I.V. Leancu, Jertfă și recunoștință. Eroii și mormintele lor din Țara Bârsei, Ținutul Cohalmului și Țara Făgărașului (Brașov: Ed. Pastel 2001).

Mateiaș (Brașov County): the emergence of the monument to the heroes of the First World War

Abstract

In 2014 we celebrate 100 years since the beginning of the First World War and 95 years from the founding of the Society for the Burial of the Heroes Fallen in the War (*Mormintele eroilor căzuți în război*). On the basis of the law and regulations of the “Cult of Heroes” Society, which was under the patronage of Queen Maria, there was decided to erect monuments, buildings, cemeteries, etc. to perpetuate the memory of the fallen in war or glorify the heroism of Romanians everywhere and at all times. Construction could be carried out by statutory committees of the “Cult of Heroes” Society and by private initiative groups established in accordance with the law.

The idea of creating a monument to the heroes in Mateiaș, Brașov County originated in 1936 as a result of private initiative and was embodied in the life by the “Cult of Heroes” Society in 1939. Original documents, stored for more than seven decades, tell us how this memorial – a symbol of collective sacrifice made on the “altar” of the Romanian nation – was built.

List of illustrations:

1. Announcement of the ball.
2. The monument project.
3. Monument today.

Матейаш (уезд Брашов): возникновение памятника героям Первой мировой войны

Резюме

В 2014 году исполнилось 100 лет с начала Первой мировой войны и 95 лет с основания Общества захоронения павших в войне героев. На основе законодательства, устава и предписаний общество «Культе героев», находившееся под патронажем королевы Марии, приняло решение о возведении памятников, зданий, кладбищ и т.п. для увековечения памяти павших в войне или прославления героизма румын везде и во все времена. Строительство могло осуществляться как уставными комитетами общества «Культе героев», так и частными инициативными группами, созданными в соответствии с законодательством.

Идея создания памятника героям в Матейаше уезда Брашов возникла в 1936 году в результате частной инициативы и была воплощена в жизнь обществом «Культе героев» в 1939 году. Подлинные документы, хранившиеся более семи десятилетий, повествуют о том, как возводился этот мемориал – символ коллективной жертвы, принесенной на «алтарь» румынской нации.

Список иллюстраций:

1. Объявление о бале.
2. Проект памятника.
3. Памятник сегодня.

17.01.2015

Cristina Tănase, Muzeul Județean de Istorie Brașov, Piața Sfatului, nr. 30, RO-500025 Brașov, România, e-mail: cristinatanase67@yahoo.com